

معرفی چند کتاب برای سعدی‌شناسی

1 اردیبهشت 1403

اول اردیبهشت ماه جلالی حتی وسط دود و ترافیک تهران هم برای آنها که عاشق آقای سعدی هستند، همان حال و هوایی را دارد که بزرگوار هنگام نوشتن گلستان توصیفش کرده: «اول اردیبهشت ماه جلالی/ بلبل گوینده بر منابر قضبان» حالا بماند که این روزها تا بتوانیم بیرون نمی‌رویم و گوشه خانه سنگر گرفته‌ایم از شر این ویروس لعنتی اما باور بفرمایید همین حالا وقت سعدی خواندن است. اگر مقدمه گلستان را خوانده باشید، بزرگوار همانجا اعلام کرده قصدش از نوشتن این کتاب، آفرینش گلستانی بوده که پاییز و زمستان جانش را نگیرد و بی‌برگ و بارش نکند، ما هم حالا که نمی‌شود خیلی مفصل مثل هر سال بهار را تماشا کرد، می‌توانیم برویم سراغ آثارش و بهار دیگری را تجربه کنیم. می‌گویند پشت سر آدم‌های بزرگ حرف زیاد است و واقعا هم همین‌طور است. همین جناب سعدی یکی از کسانی است که در جریان ورود مدرنیته به ایران تا توانسته‌اند به او تاخته‌اند. از علی دشتی گرفته تا احمد شاملو و خیلی‌های دیگر بسیار به او ایراد گرفته و کلی از بدبختی‌ها و مصائب ایران را انداخته‌اند گردنش.

دکتر اصغر دادبه، مدرس دانشگاه و فلسفه‌پژوه می‌گوید: «ادوارد براون در سه شخصیتی شبهه ایجاد می‌کند که کسی درباره آنها شبهه ندارد؛ فردوسی، خیام و سعدی» و همین نشان می‌دهد که چگونه فرهنگ ما را نشانه رفته‌اند و ما هم سال‌ها دنباله‌روی کرده‌ایم بعضی از این تفکرات ویرانگر را. حالا اما گردو خاک فرونشسته و ظاهرا چشم‌ها واقعیت را بهتر می‌بینند. کلی از عاشقانه‌نویسی‌های فضای مجازی از میان شعرهای سعدی انتخاب شده و پژوهشگران ادبیات هم می‌گویند بیش از ۴۰۰ ضرب‌المثل داریم که همه از دل نوشته‌های او بیرون آمده و به زبان مردم راه پیدا کرده‌اند. خلاصه هفت قرن حیات این شاعر نویسنده جهانگرد ظاهرا عاشق‌پیشه اتفاق کمی نیست و نمی‌شود از کنارش گذشت، هنوز و بعد از هفت قرن آدم‌ها مثل او عاشق می‌شوند و زندگی می‌کنند و سفر می‌روند، به همین دلیل هم هست که هنوز می‌توانند در کنار او زندگی کنند و نفس بکشند. اهالی «قفسه کتاب» همه کتابخوانند، شاید توصیه به خواندن آثار سعدی - به‌خصوص گلستان که جا دارد کتاب بالینی هر نویسنده‌ای باشد - کاری بیهوده به نظر برسد، ما هم از خیر این توصیه مهم می‌گذریم و می‌رویم به سمت یک توصیه دیگر، توصیه به خواندن مجموعه کتاب‌هایی که جامع و دقیق از سعدی و روح فرهنگ ایرانی در آثارش نوشته و تحلیلش کرده‌اند.

علیه سعدی

تحولات اجتماعی دوران قاجار در ایران و شکل‌گیری انقلاب مشروطه و تحولات پس از آن به دلایل مختلفی سعدی‌ستیزی را در آثار کسانی چون میرزا فتحعلی آخوندزاده، میرزا آقاخان کرمانی، احمد کسروی، علی دشتی، تقی رفعت و نیز شاعرانی چون نیما، احمد شاملو و جامعه‌شناسانی همچون دکتر علی شریعتی و برخی از تئوری‌پردازان مارکسیست شکل می‌دهد و این روند مدت‌ها ادامه پیدا می‌کند.

کامیار عابدی در کتاب «جدال با سعدی در عصر تجدید» بررسی کرده از نیمه دوم سده نوزدهم میلادی

تا امروز چه بحث و جدلهایی پیرامون سعدی انجام شده است. او کتاب را در دو بخش تحلیل‌ها و جست‌وجوها تألیف کرده است. در بخش اول تحلیلی از آثار سعدی و موقعیت فکری و فرهنگی او ارائه شده و از بازتاب نام و آثارش در عصر او و عصرهای بعد ارائه و سپس با رعایت امانت، تحلیلی از آراء منتقدان سعدی (چه منتقدان مطلق، چه منتقدان نسبی و چه منتقدان مشروط) و برخی از دلیل‌های نقد، بی‌مهری، نکوهش و ناسزا نسبت به او آورده شده است. در بخش دوم یعنی جست‌وجوها مؤلف به گردآوری و نقل نقدها و پاسخ‌ها و حمله‌ها و دفاع‌های مربوط به سعدی در عصر پرداخته است که بیانگر یک جریان پرتداوم تاریخی در یک دوره صد و پنجاه ساله درباره سعدی است. نویسندگان هرچند در تدوین کتاب بر پایه نوعی نگاه تاریخی پیش رفته اما تحلیل و جست‌وجوی تاریخی موجود در کتاب گامی مؤثر در مسیر بازخوانی ویژگی‌ها و ارزش‌های گوناگون استاد مسلم نثر و نظم فارسی است و راه را برای بحث‌ها و هم‌اندیشی‌های علمی درباره او می‌گشاید.

سؤال از سعدی

سعیدحمیدیان در کتاب «سعدی در غزل» به بررسی غزل‌های سعدی، تجارب و ویژگی‌های شعری او می‌پردازد. در بخش اول بحث درباره شخص سعدی و شعر سه شاعر بزرگ دیگر سنایی، انوری و خاقانی است. بخش دوم گامی و کوششی تازه است در جهت تقسیم‌بندی غزل‌های او بر مبنای آماری و بر اساس نشانه‌ها و نمودهایی که این نگارنده آنها را چنان علائم عارفانگی شعر و متمایزکننده غزل عارفانه از غیر آن می‌داند. بخش سوم به بررسی امری بنیادین و محوری یعنی اندیشه، جهان‌نگری و تجارب سعدی از عالم حیات و بیان بازتاب آنها در کل آثار او پرداخته است. بخش چهارم بر محور بحث از بن‌مایه‌های مهم غزل سعدی و بررسی شیوه‌های اصلی و خاص او در سرایش غزل استوار است و در بخش آخر عالی‌ترین ویژگی شعر سعدی به‌ویژه غزل او، یعنی سهل ممتنع بررسی می‌شود. حمیدیان این پرسش‌ها را مطرح می‌کند که: درباره غزل سعدی، گذشته از دیگر آثارش، پرسش‌هایی کلان و کلی هست که جواب می‌طلبد، مثلاً: آیا عشق در غزل‌های او بشری است یا عرفانه؟ معشوقی که در آنها تصویر می‌شود چگونه موجودی است؟ آدم دویا یا فرا آدم؟ و چرا؟ ویژگی بزرگ و مشهور «سهل و ممتنع» چیست؟ و چگونه و در چه شرایطی پدید می‌آید: تفاوت‌های دقیق و مهم شیوه غزلسرای سعدی با دیگران در چه چیزهایی است؟ و این سؤالات همه برای سعدی دوستان جالبند و پاسخ‌های حمیدیان هم به آنها تا حد زیادی راهگشاست.

زندگی و اندیشه سعدی

در میان آثار عبدالحسین زرین‌کوب کتاب «حدیث خوش سعدی» کمتر دیده شده است و خیلی‌ها شاید ندانند که این استاد بزرگ ادبیات فارسی درباره سعدی هم نوشته است. در این کتاب با تاریخ عصر سعدی و روزگار مغول به‌ویژه خلق و خوی اتابک ابوبکر، حاکم وقت فارس و طرز زندگی مردم شیراز و بعدتر با کودکی و جوانی سعدی آشنا خواهید شد. تحصیل او در بغداد و چند و چون سفرهای سعدی از دیگر مسائلی است که در این کتاب به آن پرداخته شده است.

«حدیث خوش سعدی»، کتاب زندگی و اندیشه سعدی است. نویسندگان در بخشی از کتاب می‌نویسد: «به هرحال سعدی در تمام فنون و انواع سخن مهارت داشته و در اکثر آنها تصرفات بدیع کرده است، لیکن

در بیان احوال عشق و عاشقی و ذکر معانی اخلاق و تحقیقی سرآمد شعرای ایران است و شاید در ادبیات جهان نیز از این حیث نظیر او را بسیار نتوان یافت.»

بی‌هراس سعدی بخوانید

«سعدی» نوشته ضیا موحد کتابی است که در آن، نویسنده با پرهیز از شیوه‌های معمول پرداختن به ادبیات کلاسیک، چنان از سعدی و جنبه‌های مختلف کار او سخن گفته که خواننده امروزی با خواندن آن بی‌هیچ هراسی به دنیای یکی از بزرگ‌ترین شاعران کلاسیک وارد می‌شود، به همین دلیل هم کتاب می‌تواند مخاطب امروز ادبیات را وارد جهان سعدی کرده و باعث شود انگیزه‌ای بیابد برای شناخت بیشتر ظریف‌کاری‌های این شاعر و نویسنده مهم قرن هفتم.

موضوع اصلی این نوشته سهم عظیم سعدی در پروراندن زبان فارسی و مقام والای او در شعر و ادب ایران است. نویسنده پس از شرحی کوتاه در باب زندگی و زمانه سعدی به بررسی آثار سعدی در ادبیات پندآموز و شعر غنایی می‌پردازد. سپس به تفصیل ویژگی‌های سبک او را در نظم و نثر برمی‌شمارد و در پایان فهرست برگزیده‌ای از آثار سعدی‌پژوهان به دست می‌دهد. در هر فصل این کتاب خواننده با نکته‌های تازه‌ای آشنا خواهد شد که با ایجاز اما به روشنی بیان شده است. او در مصاحبه‌ای به یک نکته جالب هم درباره انتقادات تند و تیز شاملو از سعدی اشاره کرده و می‌گوید: اگر شعرهای بی‌وزن شاملو را با نثر گلستان سعدی و ایجاز و قافیه‌ها و زنگ و موسیقی این نثر مقایسه کنید، می‌بینید که شاملو در شعرهای بی‌وزن‌اش بیش از هر شاعر دیگری به سعدی نزدیک است.

گام‌به‌گام با سعدی

نویسنده کتاب «سعدی شاعر عشق و زندگی» در بیست مقاله توصیفی‌تحلیلی از جدل‌ها، سفرها، حماسه‌سرایی، افسردگی، تحصیل در نظامیه، دروغ‌گویی و نیز عاشقی‌های سعدی می‌گوید و گام‌به‌گام به تحلیلش از سعدی عمق می‌بخشد. از ویژگی‌های برجسته کتاب محمدعلی کاتوزیان، روانی نثر و خوش‌خوان بودن آن است. نثر آن با ظرفیت ویژه‌ای که دارد، به راحتی با مخاطب ارتباط برقرار می‌کند و خواننده ناخواسته سطر به سطر پیش می‌رود؛ به نحوی که تا مبحث را پایان ندهد دست از خواندن برنمی‌دارد. یکی از مباحث برجسته کاتوزیان، فصل «گلستان و افسردگی سعدی» است. نویسنده معتقد

است سعدی هنگام نوشتن گلستان در وضعیت افسردگی شدید به سر می‌برده و اصولاً سعدی، کتاب گلستانش را برای رهایی و جدایی از رنج افسردگی شدید نوشته است. البته جا دارد از یک کتاب دیگر کاتوزیان با نام «عاشقی‌های سعدی» هم یاد کنیم. نویسندگان در این کتاب تنها از غزل‌های سعدی سخن گفته و ۷۸ غزل را با ترجمه انگلیسی‌شان منتشر کرده است.

معنا در غزل سعدی

فرخ نیازکار در «شرح غزلیات سعدی» تلاش کرده به معنای غزل سعدی پرداخته شود. عمده‌ترین مفهوم غزل سعدی و موضوعی که بسامد زیادی در شعر او دارد، عشق است با رویکرد جلوه‌های عاشقانه و جلوه‌های معشوقانه. به موضوعات مهم دیگری هم که در شعر سعدی هست، موضوعاتی مانند جمال‌پرستی، مشاهده، لذت، نظرپردازی، اندوه، استغنا و صبر پرداخته شده است. در پایان هم ۶۶۳ غزل سعدی براساس نسخه فروغی شرح داده شده و علاوه بر توضیح اصطلاحات و مفاهیم، ۵۰ گونه توضیح داده شده است. سعدی از ۱۰۶۸ استعاره و ۲۰۰۰ تشبیه در غزل‌هایش استفاده کرده است. قصه‌های قرآنی، گیاهان، بیماری‌ها، جشن‌ها و... در این شرح آمده که تعداد استفاده آنها نیز مشخص شده است.

در فصل اول کوشیده شده تا پس از بررسی ضرورت آشنایی با زبان شاعر به منظور شناخت و درک دقیق آثار و افکار وی، ویژگی‌های زبانی او مورد بررسی قرار گیرد. فصل دوم این کتاب نیز دربرگیرنده عناصری است که بیانگر ساختار معنایی در غزل سعدی است. در فصل سوم، محوری‌ترین مبانی مشترک در غزل‌های سعدی دربرگیرنده مقولاتی همچون عشق؛ حالات و ویژگی‌های آن، عقل و عشق و رابطه آن دو و نیز دیدگاه سعدی نسبت به این مقوله، نظرپردازی و جمال‌پرستی سعدی و سماع از دیدگاه سعدی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است که جایگاه همگی آنها دل است. شناخت این مفاهیم با تکیه بر منظومه فکری سعدی می‌تواند راه را برای درک بهتر از سخنان وی هموارتر کند. در پایان این فصل نیز به نتیجه‌گیری از کلیه مباحث پرداخته شده و شاخص‌های مهم اندیشه و زبان سعدی در غزلیات مورد بررسی قرار گرفته است.

معیارهای اخلاقی از دیدگاه سعدی

موضوع این کتاب (معیارهای اخلاقی در دیدگاه سعدی) بررسی دیدگاه‌ها و آرای سعدی درباره اخلاق است. هدف از تدوین این کتاب شناخت احساسات و افکار واقعی مردم کشورهای اسلامی در زندگی روزمره، کسب آگاهی از مشکلات و نحوه برخورد این مردم با مشکلات از طریق بررسی افکار سعدی

است. نویسنده ژاپنی این اثر (نائومی شیمیزو) تحت تأثیر آیین اخلاقی ایرانیان در پیش و پس از اسلام در نوشتار خویش می‌کوشد نخست مفهوم اخلاق و حکمت اخلاقی را از منظر فرهنگ‌های گوناگون بررسی کرده و سپس معیارهای اخلاقی را از دیدگاه «سعدی» مطالعه کرده است.

او در این راستا تاریخچه دقیقی از اوضاع اجتماعی، سیاسی و فرهنگی دوران سعدی را بیان کرده و ضمن معرفی این شخصیت با توجه به نگاه‌ها و سروده‌های وی با تأکید بر بوستان و گلستان عقاید سعدی را درباره اخلاق پادشاه، مأموران پادشاهان، دانشمندان و خردمندان، عارفان و درویشان و مردم عالی شرح داده است. سپس اهمیت پند و اندرز، شرایط اندرزدی و امر به معروف را از دیدگاه این شاعر جهانی بیان کرده است.

نوجوانان با سعدی

«سعدی» یک کتاب صوتی است که برای همه گروه‌های سنی هم مناسب است و آرمان سلطان‌زاده آن را خوانده است. این کتاب را آوانامه با همکاری انتشارات مدرسه در مجموعه کتاب‌های فرزندگان تولید و منتشر کرده و گزینه بسیار خوبی است برای نوجوانان، البته می‌توانید کمی از آن را در اپلیکیشن‌های فروش کتاب بشنوید و خودتان به این نتیجه برسید که برای بزرگ‌ترها هم گزینه مناسبی است. کتاب متنی روان داشته و حالت داستانی آن می‌تواند مخاطبانی از هر سن را برای آشنایی با روزگار و احوال سعدی همراه کند. این کتاب را امین فقیری نوشته است.